

**ВИКОНАВЕЦЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВА
НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД****THE ENFORCEMENT OFFICER IN THE CONTEXT OF EUROPEAN STANDARDS
OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL****Клюєва Є.М., д.ю.н., професор,****завідувач кафедри господарського та транспортного права***Навчально-науковий інститут управління, технологій та правових наук**Національного транспортного університету*

У статті досліджується правовий статус виконавця в контексті європейських стандартів забезпечення права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Основна увага зосереджена на аналізі виконання судових рішень як обов'язкового елементу ефективного правосуддя та практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), яка визнає невиконання рішень національних судів порушенням прав людини.

Розглянуто ключові положення Рекомендації Rec(2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи, яка окреслює принципи ефективності, прозорості, підзвітності та рівності сторін у сфері примусового виконання рішень, та зроблено спробу оцінити рівень їх впровадження в українське законодавство. Особливу увагу приділено пілотному рішення у справі *Ivanov v. Ukraine*, яке стало каталізатором реформ у сфері примусового виконання, зокрема запровадження інституту приватних виконавців.

Проаналізовано реформу виконавчої служби в Україні, започатковану Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», що передбачає змішану модель примусового виконання з участю державних та приватних виконавців.

У контексті цифровізації розглянуто перспективи впровадження електронних інструментів у виконавче провадження як засобу забезпечення більшої прозорості, оперативності та підзвітності виконавців, водночас підкреслено необхідність забезпечення судового контролю для дотримання стандартів прав людини. В статті розглядаються основні напрямки цифрової трансформації, їхній вплив на захист процесуальних прав сторін та мінімізацію корупційних ризиків. Зроблено висновок, що подальше вдосконалення системи виконання судових рішень в Україні можливе лише за умови гармонізації з європейськими стандартами, підвищення професіоналізму виконавців, належного нагляду та широкого застосування цифрових технологій.

Ключові слова: виконавче провадження, права людини, Європейський суд з прав людини, виконання рішень судів, приватний виконавець, державний виконавець.

The article examines the legal status of enforcement officers in the context of European standards for ensuring the right to a fair trial, as enshrined in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Particular attention is paid to the execution of court decisions as an essential component of effective justice and to the case-law of the European Court of Human Rights (ECHR), which recognizes the non-enforcement of domestic judicial decisions as a violation of human rights.

The paper analyzes the key provisions of Recommendation Rec(2003)17 of the Committee of Ministers of the Council of Europe, which outlines the principles of efficiency, transparency, accountability, and equality of the parties in enforcement proceedings, and assesses the extent of their implementation in Ukrainian legislation. Special emphasis is placed on the pilot judgment in *Ivanov v. Ukraine*, which acted as a catalyst for reforms in the field of enforcement, particularly the introduction of the institution of private enforcement officers.

The study also examines the reform of the enforcement system in Ukraine, launched by the Law of Ukraine "On Bodies and Persons Authorized to Enforce Court Decisions and Decisions of Other Authorities", which introduced a mixed model of enforcement involving both public and private bailiffs.

In the context of digital transformation, the article explores the prospects for introducing electronic tools into enforcement proceedings as a means of increasing transparency, efficiency, and accountability, while stressing the need for effective judicial oversight to ensure compliance with human rights standards. The main directions of digitalization are considered, along with their impact on safeguarding procedural rights and minimizing corruption risks. It is concluded that further improvement of the enforcement system in Ukraine is possible only through alignment with European standards, enhancement of professional competence, adequate supervision, and the extensive application of digital technologies.

Key words: enforcement proceedings, human rights, European Court of Human Rights, execution of court decisions, private bailiff, public enforcement officer.

Одним із ключових елементів гарантування верховенства права є забезпечення не лише доступу до суду та ухвалення справедливого рішення, а й його ефективного виконання. Забезпечення реального виконання судових рішень є ключовою ознакою ефективного правосуддя та необхідною умовою дотримання принципу верховенства права. У світлі євроінтеграційного курсу України особливої ваги набуває питання адаптації національного законодавства та інституційної практики до стандартів, визначених ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» (далі – Конвенція), а також практикою Європейського суду з прав людини. У статті Конвенції визначено право на справедливий суд як право особи на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безсторонним судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо цивільних прав та обов'язків особи або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти особи кримінального обвинувачення. Але, необхідно наголосити на тому, що

право кожного на справедливий судовий розгляд включає не тільки право на звернення до суду, а й право на виконання рішення суду. Без реального виконання судового не можна говорити про ефективну систему правосуддя.

Україна, як правова держава, перебуваючи перебуває на шляху інтеграції до європейського правового простору, потребує гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Слід погодитись з твердженням, що правильне та швидке виконання судових рішень, а також інших прийнятих рішень, розглядається, як підлягає безпосередньому виконанню в будь-якій національній судовій системі, сьогодні визнається проблемою, має центральне значення для верховенства права [1]. Виконавче провадження є завершальним етапом судового процесу, який безпосередньо впливає на реалізацію судових рішень і, відповідно, на гарантії захисту прав і свобод учасників справи. Відтак, правовий статус виконавця, його незалежність, професіоналізм і відповідальність

мають відповідати високим європейським стандартам, щоб забезпечити ефективність і справедливість виконання судових рішень.

Як було зазначено, виконання рішення – завершальний етап судочинства, в рамках якого стягувач звертається до уповноважених законодавством органів та осіб із виконавчим документом із метою його примусового виконання. Належне виконання судових рішень є вагомим критерієм ефективного функціонування не лише судової системи, а й державної влади загалом.

Принцип обов'язковості виконання судових рішень, закріплений у Конституції України, знаходить своє відображення у ст. 13 Конвенції, яка передбачає право кожного на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі

Відповідно до ст. 129¹ Конституції України вказано, що «суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання, вони є обов'язковими процесуальними актами, які виражають державну волю щодо захисту прав, свобод та обов'язків учасників процесу. Вони повинні бути виконані на всій території України [2]. Класифікація судових рішень може проводитися за різними ознаками, в залежності від підстав, на яких ґрунтується класифікація. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд». Виконання судових рішень розглядається як невід'ємна частина судового розгляду в розумінні ст. 6 Конвенції, що передбачає право на справедливий суд. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово доходить до висновку, що невиконання судового рішення призводить до ситуації, несумісної з принципом верховенства права, негативно впливає на авторитет органів законодавчої, виконавчої та судової влади, оскільки в цьому разі не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав [3]. Бездіяльність виконавця або неефективність дорівнює порушенню прав людини, а саме права на судовий захист.

Реформа примусового виконання рішень, що відбулась в Україні в 2016 році у зв'язку з прийняттям Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», яким запроваджено змішану систему примусового виконання та введено інститут приватних виконавців, викликала нагальну потребу в реформуванні державної системи примусового виконання, основних засад та процесу виконавчого провадження. Цим Законом визначаються основні організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями, їхні завдання та правовий статус.

Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом.

Приватний виконавець, на відміну від державного виконавця, не матиме статусу державного службовця. Приватним виконавцем, згідно з Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» може бути громадянин України, який досяг 25 років, має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у галузі права після отримання відповідного диплома не менше двох років та склав кваліфікаційний іспит [4].

Як зазначає Дарина Старовойтова на теперішній час в Україні діє змішана модель організації примусового виконання рішень, яка передбачає можливість звернутися до Державної виконавчої служби або приватного виконавця – на відміну від більшості європейських країн, де рішення судів виконують державні або приватні виконавці [5].

Запровадження інституту приватних виконавців в Україні у 2016 році стало відповіддю на системні проблеми невиконання судових рішень, які ЄСПЛ визнав у справах, таких як *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine* в 2009 р. В рішення щодо цієї справи ЄСПЛ визнав, що невиконання рішень національних судових органів є в Україні структурною проблемою, яка залишається невирішеною [6].

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» створив змішану модель виконання, де приватні виконавці доповнюють державну виконавчу службу.

Радою Європи була розроблена Рекомендація (2003)17, як була ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року, підкреслює принципи ефективності, прозорості, доступності та підзвітності виконавчої системи. Ці стандарти є орієнтиром для країн, що прагнуть гармонізувати свої системи з європейськими нормами, і мають особливе значення для України. Вона підкреслює важливість забезпечення права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у ст. 6 Конвенції, через своєчасне та належне виконання судових рішень [7].

Рекомендація Rec (2003)17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосується стандартів та принципів примусового виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах. Серед ключових акцентів Рекомендації можна виділити наступне: гарантії ефективного виконання судових рішень; забезпечення справедливості та рівності сторін під час виконання; окреслення чітких повноважень виконавчих органів та їхньої підзвітності; прозорість і доступність процедури виконання; використання інформаційних технологій для підвищення ефективності виконання рішень [8].

Україна, як держава-член Ради Європи, зобов'язана імплементувати рекомендації Rec(2003)17 у своє законодавство, особливо з огляду на системні проблеми з виконанням судових рішень, які ЄСПЛ визнав у низці справ (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, *Zhovner v. Ukraine*). В одному з перших рішень проти України – *Zhovner v. Ukraine*, заява № 56848/00, рішення від 29 червня 2004 року, ЄСПЛ зазначив, що той факт, що рішення, винесене на користь заявника, залишалося невиконаним протягом тривалого часу, становить порушення права на справедливий судовий розгляд, це чітко фіксує системну бездіяльність виконавчих органів. В пілотному рішенні ЄСПЛ по справі *Ivanov v. Ukraine*, заява № 40450/04, рішення від 15.10.2009, суд офіційно визнав, що невиконання судових рішень в Україні має системний характер. ЄСПЛ зобов'язав державу вжити заходів загального характеру, зокрема щодо створення ефективного засобу захисту та удосконалення інституційних механізмів примусового виконання. Цей кейс слугував основою для подальших реформ, включаючи запровадження приватних виконавців. Пілотне рішення у справі *Ivanov v. Ukraine* стало каталізатором глибоких законодавчих та інституційних змін у сфері виконання судових рішень. Реформи, проведені після 2016 року, були частково спрямовані на поліпшення ситуації [6].

Як було зазначено вище, з прийняттям Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» розпочалась реформа системи виконання судових рішень. З'явився інститут приватних виконавців, що відповідає підходам багатьох держав-членів Ради Європи (зокрема, Франції, Польщі, Німеччини). Приватні виконавці значно підвищили ефективність виконання судових рішень. Вважається, що приватні виконавці діють як незалежні професіонали, що зменшує ризик політичного чи адміністративного тиску, як це часто відбувалося з Державною виконавчою службою. Законодавство вимагає від приват-

них виконавців дотримуватися чітких процедур, а їхні дії підлягають перевірці Міністерством юстиції України – ст. 34 Закону.

Відповідно до рекомендації Rec(2003)17 та її преамбули, де згадується про важливість ІТ, в Україні активно ведуться обговорення щодо урядового законопроекту № 9363 «Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження». Законопроект спрямований на осучаснення і цифровізацію деяких етапів виконавчого провадження та оптимізацію процесів звернення стягнення на майно боржника [9]. У контексті виконавчого провадження цифрові інструменти не лише підвищують ефективність процесів, а й забезпечують прозорість дій виконавців, контрольованість процедур, захист прав учасників провадження та публічну довіру до системи правосуддя. Впровадження таких рішень в Україні є частиною реалізації принципів належного врядування, а також наближення до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи. Цифрові інструменти знижують ризики зловживань, забезпечують контрольованість дій виконавців і підвищують рівень довіри громадян до правової системи. Однак лише поєднання цифрових інструментів з ефективним судовим наглядом забезпечує баланс між оперативністю виконавчого провадження і дотриманням прав людини.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював у своїх рішеннях, що ефективне та своєчасне виконання судового рішення є невід'ємною частиною права на справедливий судовий розгляд (ст.6 Конвенції). Порушення цього права трактується ЄСПЛ як самостійне порушення Конвенції, навіть якщо всі попередні етапи судового процесу були бездоганними. Особливо це стосується затягування виконання судових рішень, бездіяльності органів примусового виконання, а також неналежних дій виконавців, що призводять до порушення балансу прав сторін провадження. Як слушно зазначає Н. Шелевер: «метою реалізації принципу справедливості суди повинні під час здійснення правосуддя застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод і практику Європейського суду з прав людини. Пріоритетним під час здійснення правосуддя має бути саме принцип справедливості» [10].

Судова практика ЄСПЛ стала підґрунтям для введення в національне законодавство права осіб на оскарження як дій, так і бездіяльності виконавців у судовому порядку. Завдяки цьому учасники виконавчого провадження отримали дієвий інструмент захисту своїх прав на всіх стадіях виконання рішення (Ст. 36 Закону України «Про органи

та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів »).

З позицій ЄСПЛ невиконання судового рішення прирівнюється до порушення прав людини, що стимулює посилення контролю за діяльністю державних та приватних виконавців і впровадження додаткових механізмів притягнення їх до відповідальності. Практика Європейського суду з прав людини залишається ключовим орієнтиром для України в реформуванні системи виконання судових рішень, сприяючи зміцненню верховенства права та захисту прав людини.

Погоджуюсь з думкою Т. Б. Вільчик, що доцільно сприяти практиці, закріплену у законодавстві більшості країн Європейського Союзу, відповідно до якої приватні виконавці зобов'язані періодично подавати звіти про свою діяльність, у яких може бути зазначено загальну кількість розглянутих справ; загальну кількість закритих справ або загальну кількість нерозглянутих справ на кінець року [1].

Так важливо відмітити, що в 2023 році законопроект про цифровізацію виконавчого провадження було розроблено на виконання п. 486 Плану пріоритетних дій Уряду на 2023 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 221-р. Згідно з цим Планом від реалізації законопроекту очікується удосконалення порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) шляхом цифровізації деяких етапів виконавчого провадження, зокрема забезпечення взаємодії виконавців з державними органами, банками та іншими фінансовими установами; запровадження автоматизованого арешту коштів боржників на банківських рахунках; запровадження взаємодії між Єдиним реєстром боржників та іншими реєстрами з метою недопущення відчуження боржником майна [11]. Активне впровадження цифрових інструментів у виконавче провадження значною мірою сприяє реалізації європейських стандартів, однак, попри суттєві досягнення у цифровізації, потребують вирішення питання кібербезпеки та конфіденційності даних.

Україна, інтегруючись до європейського правового простору, зробила низку кроків із гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Серед важливих результатів реформ – створення змішаної моделі примусового виконання з інститутом приватних виконавців. Всі кроки щодо реформування інституту виконавців дозволяють не лише зміцнити механізми правового захисту, а й посилити довіру громадян до системи правосуддя й забезпечити реалізацію верховенства права на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчик Т.Б. Європейські стандарти виконавчого провадження. *Форум права*. 2023. № 75(2). С. 6-18. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7699510> (дата звернення: 20.07.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
3. Урядовий портал. Прес-реліз: Реформування системи виконання судових рішень. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/reformuvannya-sistemi-vikonannya-sudovih-rishen> (Дата звернення: 19.07.2025)
4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 червня 2016 № 1403-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> (Дата звернення: 23.07.2025)
5. Дарина Старовойтова. Що роблять виконавці для реалізації судових рішень. *Веб-сайт: «Юридична газета online»*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-robyat-vikonavci-dlya-realizatsiyi-sudovih-rishen.html> (Дата звернення: 20.07.2025)
6. Справа "Юрій Миколайович Іванов проти України" (Заява N 40450/04). Рішення ЄСПЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (Дата звернення: 19.07.2025)
7. Рекомендація Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 9 вересня 2003 року.
8. Liudmyla Ostafichuk. Principles of enforcement proceedings. *Theoretical and practical aspects of the development of the European Research Area: collective monograph* / edited by authors. – 3rd ed. – Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2020 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-53-2-40> (Дата звернення: 19.07.2025)
9. Надія Гришанова. Цифровізація виконавчого провадження: профільний комітет рекомендує ухвалити в цілому урядовий законопроект. *Веб-сайт: ЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/236112_tsifrovizatsiya-vikonavchogo-provadhennya-profilnyy-komitet-rekomendu-ukhvaliti-v-tslomu-uryadoviy-zakonoproekt (Дата звернення: 20.07.2025)
10. Н. Шелевер DOI: конституційне право на справедливий суд у контексті статті 6 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. *Юридичний вісник*, 2020/5 URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.2004> (Дата звернення: 20.07.2025)
11. Олексій Соломко. Секрети цифровізації виконавчого провадження. Веб-сайт: «Юридична газета online». URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-robyat-vikonavci-dlya-realizatsiyi-sudovih-rishen.html> (Дата звернення: 20.07.2025)